

## India a Irán: nová dimenzia vzťahov?

Ľuboš KRIŽAN, Vladimír BAAR

### *India and Iran: New dimension of relations?*

**Abstract:** *India and Iran are states, which have lot of in common, mainly historical and cultural links, similarities of languages, and both were cradles of ancient civilizations. Nowadays India belongs to regional great powers, which has specific importance in Asia, Iran tries to deter American influence in region of Gulf and remove impacts of American sanctions on its economy. Since the beginning of the 90's both countries have been cooperating and have some common interests in regional and international policy like strike against terrorism and drug criminality, and economic cooperation. Both countries try to deter an influence of another great powers, India is afraid of growing influence of China, Iran of the US. Both countries are cooperating in Afghanistan and in Central Asia. The main aim of the article is to assess dimensions of mutual relations between both countries, characterize main determinants, which are influencing them, and to predict their future development.*

**Keywords:** *soft balancing, India, Iran, american sanctions, economic cooperation*

### Vstup do problematiky

Posledných 30 rokov sa objavujú v rámci Ázie rozličné iniciatívy vedúce aj k integračným procesom, ktoré sú výrazne odlišné od tých, ktoré prebiehali v Európe. Ako uvádza Berkoľsky (2005), v rámci týchto procesov je výrazne slabší inštitucionálny charakter, keďže jednotlivé štáty sa obávajú obmedzovania svojej suverenity, preto tieto integračné zoskupenia majú ekonomický a čiastočne aj strategický charakter. Sally (2010) píše, že do integračných procesov v Ázii sa predovšetkým zapájajú krajiny, ktoré majú určité spoločné záujmy (v rámci Ázie predovšetkým v ekonomickej oblasti), jedná sa predovšetkým o oblasť juhovýchodnej Ázie (štáty ASEAN). V rámci analyzovaného priestoru existuje iniciatíva SAARC (*South Asian Association for Regional Cooperation*), ktorá je významným prvkom pre regionálnu, ako aj politickú spoluprácu v rámci regiónu. Zahŕňa osem krajín (India, Nepál, Maldivy, Srí Lanka, Bhután, Bangladéš, Pakistan a Afganistan) a niekoľko pozorovateľských krajín, medzi ktorými je aj Irán. Kher (2012) neprikladá tomuto hnutiu z geopolitického hľadiska silný význam vzhľadom na vzťahy medzi Indiou a Pakistanom, protekcionizmus, nedostatok vzájomných dohôd, ako aj vnútorné problémy jednotlivých krajín. Fathipour a Ghahremanlou (2014) uvádzajú, že potenciálnym partnerom pre Indiu v rámci ekonomickej (ako aj politickej) oblasti by mohol byť Irán, vzhľadom na to, že medzi oboma krajinami sú vzťahy na pomerne vysokej úrovni a spájajú ich spoločné záujmy v regióne.

Vzťahy Indie a Iránu sa klenú už niekoľkými storočiami, spočiatku to bola kultúrna výmena, neskôr aj vzájomné politické interakcie. Obidve krajiny mali až do roku 1947 spoločnú hranicu a zároveň spoločné prvky v jazykoch a tradíciách. V roku 1950 sa medzi nimi rozbehli diplomatické styky, avšak obe sa počas obdobia studenej vojny uberali odlišným smerom. India sa počas prvých rokov po vyhlásení nezávislosti podieľala na šírení myšlienok antikolonializmu a formovaní Hnutia nezúčastnených krajín. Po prehranej vojne s Čínou v roku 1962 sa postupne stáva sovietskym spojencom v južnej Ázii, čo ju dostalo do čiastočnej medzinárodnej izolácie. Postupne pribudli aj vnútorné problémy ako separatizmus, náboženský extrémizmus a ekonomické problémy. Po páde Sovietskeho zväzu India musela podstúpiť cestu ekonomickej aj politickej transformácie.

Irán sa v 50. rokoch pod vládou Mohammada Rezu Pahlavího stával hlavným americkým spojencom v regióne a svoju zahraničnú politiku viedol podľa amerického vzoru, preto v určitom období boli kontakty s Indiou veľmi slabé. V roku 1979 bol šáhov režim zvrhnutý a krajina sa stala súčasťou Hnutia nezúčastnených krajín. Rok nato sa dostala do konfliktu s Irakom, ktorý trval osem rokov a výrazne podlomil jej pozíciu v rámci regiónu. Vzťahy Indie a Iránu nadobudli novú úroveň v 90. rokoch, kedy došlo k početným vzájomným návštevám a podpísaním bilaterálnych zmlúv. Obidve krajiny spája niekoľko spoločných výziev, ako boj proti terorizmu alebo ekonomická spolupráca. Vzťahy medzi oboma krajinami sa na prelome milénia výrazne zintenzívnili a nadobudli novú dimenziu aj napriek americkým sankciám voči Iránu.

Cieľom článku je zhodnotiť potenciál a spoluprácu medzi Indiou a Iránom, analyzovať prvky, ktoré tieto vzťahy zlepšujú a faktory, ktoré môžu tieto vzťahy postupne rozbiť, analyzovať pohľady jednotlivých strán na tieto vzťahy a zhodnotiť ich potenciál v budúcnosti. Prínosom článku je, že sa zaoberá témou, ktorá je v slovenskom a českom prostredí málo skúmaná, preto môže priniesť čitateľovi pohľad na vzájomné vzťahy Indie a Iránu.

### **Vybrané teoreticko-metodologické východiská**

Interakcie medzi Indickým subkontinentom a perzským kultúrnym priestorom trvajú celé stáročia, od vlády Achajmenovcov cez jednotlivých perzských moslimských vladárov, až po novodobé republiky. Samotná perzská kultúra sa stala súčasťou života na indickom subkontinente (Strnad 2003), mnohé výrazy z perzštiny sa dostali do indických jazykov a niektoré prvky perzského kultúrneho okruhu pretrvávajú dodnes. Napriek týmto faktom existuje len málo relevantnej literatúry, ktorá by detailne analyzovala indo-iránske vzťahy v politickej a geopolitickej rovine. Samotná problematika je však oveľa komplexnejšia, pretože okrem vzájomných politických vzťahov zahŕňa aj kultúrnu a historickú dimenziu.

Vzťahy medzi Indiou a Iránom by sa dali perfektne vysvetliť prostredníctvom neorealistickeho konceptu medzinárodných vzťahov. Waltz (1979) na rozdiel od realistov uprednostňuje analyzovať štrukturálne prvky pred strategickými a motivačnými. Vylučuje individuálne prvky a sústredí sa predovšetkým na racionalitu aktérov medzinárodného systému. Podľa neho medzinárodný systém pozostáva z troch významných prvkov, a to špecifického poriadku, ktorý panuje v medzinárodnom systéme, záujmov štátov a distribúcií moci. V medzinárodnom systéme podľa neho panuje nedôvera a každý štát sa snaží presadiť si svoje vlastné záujmy, pripúšťa pri ich dosahovaní aj medzinárodnú spoluprácu. Významným faktorom je aj rovnováha v medzinárodných vzťahoch. K zmenám dochádza pri vzniku alebo páde nejakej veľmoci. Sú dve možnosti ako dosahovať rovnováhu. Prvým je vnútorné vyvažovanie, kedy štát rastie vďaka vlastným prostriedkom, ktoré mu napríklad prináša jeho ekonomický rozvoj. Vonkajšia rovnováha vzniká prostredníctvom aliancií, ktoré štáty uzatvárajú medzi sebou. Podľa týchto zmien neorealisti rozlišujú unipolárny, bipolárny a multipolárny systém medzinárodných vzťahov.

Práve koniec studenej vojny spôsobil takúto zmenu medzinárodných pomerov. Pre Indiu aj Irán sa táto situácia stala príležitosťou pre vzájomné zblíženie. Síce ich vzájomné vzťahy mali dlhoročnú tradíciu, ale po vyhlásení nezávislosti sa rozvíjali len pomaly, keďže India bola sovietskym spojencom a Irán americkým. Po páde Pahlavího režimu sa situácia postupne začala meniť. Po páde Sovietskeho zväzu sa stali USA svetovým suverénom, ktorého vplyvom sa cítili Irán aj India ohrozené (Kumaraswamy 2004). Irán potreboval partnera, ktorý by mu pomohol dostať sa z medzinárodnej izolácie a nebezpečného obkľúčenia sunnitským blokom, India zas niekoho, kto by jej pomáhal vyvažovať vplyv Pakistanu v moslimskom svete, v boji proti terorizmu a pri presadzovaní sa v strednej Ázii. Oba štáty takisto sledovali prospech zo vzájomnej ekonomickej spolupráce. Vzájomné vzťahy medzi oboma štátmi formujú Teheránska (2001) a Dillijská deklarácia (2003), ktoré zahŕňajú široké spektrum oblastí od spolupráce

vo výskume až po boj proti terorizmu. Tzv. mierne vyvažovanie (*soft-balancing*), ktoré je cieľom oboch, je spomínané viacerými autormi. Pape (2005, p. 10) ho definuje ako akcie, ktoré priamo nevyzývajú hegemonu (v tomto prípade USA), ale snažia sa podkopať jeho mocenské ambície a oslabiť jeho vplyv. Rozlišuje aj tzv. tvrdé vyvažovanie (*hard balancing*), ktoré však využíva vojenskú silu, kým to mierne spočíva v tvorbe koalícií. V indickom geopolitickom myslení Rangarajan (1992) používa pre túto formu politiky pojem Samsbhaya, čo znamená, že ktokoľvek sa cíti slabý na to, aby zastavil svojho nepriateľa, by sa mal spojiť s druhým štátom, aby ho odstrašili od jeho úmyslov. Brooks a Wolforth (2005, p. 73) ako príklad uvádzajú osi Rusko-Irán a Rusko-Čína, ako odpoveď na americkú snahu nastoliť svoju hegemoniu vo svete. V indickom prípade to bola spolupráca so Sovietskym zväzom počas studenej vojny ako protiváha voči osi Čína-Pakistan. Dnes je podobným prípadom aj snaha o spoluprácu s Iránom. Whitaker (2010) konštatuje, že prostredníctvom soft-balancingu možno vysvetliť aj správanie malých štátov, ktoré sa snažia vymaniť z vplyvu suveréna. Ako príklad uvádza spoluprácu medzi africkými štátmi (Líbya, Sudán, Zimbabwe, Niger, Namíbia...), ktoré sa určité obdobie snažili vyvažovať americký alebo sovietsky vplyv, ktorý vnímali ako deštruktívny pre svoje záujmy a národnú suverenitu. Yesiltas (2009) zas spomína príklad Turecka, ktoré sa snaží byť regionálnou veľmocou, preto sa snaží byť spojencom USA a zároveň vyvažovať jeho vplyv. Uvádza tri úrovne tejto politiky, diplomatické snahy na regionálnej úrovni, inštitucionálne väzby na medzinárodnej úrovni a odmietanie silových riešení na medzinárodnej úrovni (v roku 2003 odmietlo Turecko otvoriť severný front proti Sadámovi Husajnovi).

Mierne balansovanie môže mať teda rozličné podoby, ekonomickú kooperáciu, diplomatické snahy a sprostredkovanie, domáci rozvoj a pod., pričom jeho cieľom je odvrátiť vplyv cudzej veľmoci a zabezpečiť priestor pre svoje národné záujmy.

Druhý faktor, prostredníctvom ktorého by sme mohli definovať indo-iránske vzťahy je nacionalizmus (v našom prípade perzianizmus). Ten sa stal významným prvkom, prostredníctvom ktorého začali štáty definovať svoje národné záujmy. Miller (1997) rozlišuje medzi západným nacionalizmom, v ktorom ľudia majú silné kultúrne väzby na štát, v ktorom žijú a východný nacionalizmus, kde je národná kultúra menej rozvinutá a elity si museli vytvoriť svoju vlastnú kultúrnu identitu. Vytváranie kultúrnej identity podľa Millera (1997, p. 32) zahŕňalo vytvorenie určitých zdrojov správania, mýtov a histórie, ako aj hľadanie spriaznených komunít, s ktorými jednotlivé štáty zdieľali spoločný historický alebo kultúrny vývoj, resp. sú si inak príbuzné. Tým možno vysvetliť snahu Iránu komunikovať so svojimi diasporami v zahraničí, ale aj snahu nadviazať vzťahy s Indiou aj v kultúrnej rovine. Ako uvádza Fazeli (2006), perzský nacionalizmus sa prejavuje vyzdvihovaním iránskej kultúry ako výnimočnej a nadradenej, kým Arabov a Islam označuje za neperzské elementy, ktoré spôsobili zaostávanie Iránu. Arabi priniesli rozbroje a nepokoj, zničili všetko perzské (iránske). Vyzdvihujú zoroastrizmus ako tolerantné náboženstvo oproti netolerantnému islamu (tu si dovoľím konštatovať, že napriek všetkým dnešným predstavám až tak tolerantný nebol, príkladom môže byť násilné prenasledovanie kresťanov počas vlády Šápura II., ktoré viedol veľkňaz Kartír, alebo počas vlády Bahrama II. sasánovskí panovníci). Abrahamian (1982) uvádza ako príklad perzského nacionalizmu tzv. očistu perzštiny, kedy boli arabské slová (v súčasnosti tvoria až 74 % slovnej zásoby perzštiny) nahrádzané starými perzskými slovami. Tento trend bol viditeľný aj počas vlády Šáha Pahlavího. To znamená, že sa začal zdôrazňovať árijský princíp. Podľa perzských nacionalistov (Fazeli 2006) bola India prirodzeným partnerom Iránu, vzhľadom na kultúrnu a historickú blízkosť. Panoval názor, že Indovia sú druhou vetvou árijských kmeňov, teda sú príbuznými Iráncov. Boli považovaní za akéhosi prirodzeného spojenca, prostredníctvom ktorého by sa Irán vymanil spod vplyvu druhých suverénov (v iránskej historiografii a politike sa často objavuje komplex „okupácie“, ktorú musel Irán pretrpieť od rozličných mocností od Grékov, Arabov až po zasahovanie Američanov do iránskej politiky). Ako sa neskôr ukázalo, vyskytli sa aj trhliny vo vzájomných vzťahoch.

## Politicko-ekonomická dimenzia vzťahov medzi Indiou a Iránom

Indo-iránske vzťahy majú veľmi dlhú históriu, politické prepojenia pretrvávajú od vlády Achajmenovcov cez Sasánovcov, moslimských panovníkov Iránu až po moderné obdobie. Po vyhlásení indickej nezávislosti boli vzájomné vzťahy nadviazané v roku 1950 (Ajid a Siskht 2012) a spočiatku sa rozvíjali intenzívne. S nástupom a zintenzívňovaním studenej vojny sa Irán ako americký spojenc angažoval vo vojenskom pakte CENTO, India sa zasa podieľala na presadzovaní agendy Hnutia nezúčastnených krajín. Dôležitejšie je tiež poznamenať, že v období studenej vojny mal Irán blízke vzťahy s Pakistanom, s ktorým nadviazal vzájomné vzťahy hneď po vyhlásení nezávislosti a obe krajiny (Alam 2004) v 60. rokoch dokonca uvažovali o vzájomnej federácii. Avšak podľa Hathaway (2004, pp. 8-12) Irán nikdy nepodnikol voči Indii odvetné opatrenia, ako od neho vyžadoval Pakistan kvôli kašmírskej otázke. V roku 1979 po islamskej revolúcii Irán vystúpil z paktu CENTO a pridal sa k Hnutiu nezúčastnených krajín. V tomto období sa vzťahy medzi Indiou a Iránom čiastočne zlepšili, avšak výrazne ich prerušovala iracko-iránska vojna, ktorá Irán totálne ekonomicky vyčerpala a v ktorej India podporovala Irak. Podobný antagonizmus (Soltaninezhad 2017) prebiehal aj v Afganistane, kde India podporovala režim dosadený Sovietmi, kým Irán podporoval skupiny Tadžikov, Uzbekov a Hadžaritov bojujúcich proti nim. V 90. rokoch sa začali medzi Indiou a Iránom podpisovať zmluvy ekonomického a obchodného charakteru (Fair 2010), došlo k vzájomným návštevám medzi predstaviteľmi oboch krajín a celé úsilie vyvrcholilo podpísaním Teheránskej deklarácie v roku 2001, ktorá zahŕňala ekonomickú a strategickú spoluprácu, jej výsledkom bolo plánovanie tzv. North-South corridor, ktorý mal zabezpečiť prenos tovaru z Indie cez more do Iránu a odtiaľ do Strednej Ázie a Ruska. V roku 2003 bola podpísaná Dillíjska deklarácia, ktorej výsledkom, ako uvádzajú Fair (2010) a Wagay (2015), bolo nadviazanie spolupráce vo vedeckej a energetickej oblasti, dohoda o vzájomnej spolupráci pri rekonštrukcii Afganistanu, ako aj naplánovanie tzv. Námorného tankovacieho stanovišťa v Chabahare. India sa mala podieľať na výstavbe plynovodu Chabaha-Fahranj a Bam. Pant (2011, p. 63) konštatuje, že sankcie proti Iránu čiastočne spomalili dobre rozvíjajúce sa vzťahy, napriek tomu však bolo podpísaných niekoľko ekonomických a strategických zmlúv medzi oboma krajinami. Príkladom môže byť zmluva na 25 rokov na dodávku plynu v hodnote 22 miliárd USD, ktorá bola podpísaná v roku 2005. Spoločným projektom bol aj plynovod, ktorý mal viesť z Iránu cez Pakistan až do Indie, avšak bol zastavený. Podľa Ogdena (2014) sa indické elity obávali, že by Pakistan mohol kontrolovať energetickú bezpečnosť krajiny.

Medzi oboma krajinami prebieha v poslednom desaťročí intenzívna spolupráca, ktorá má niekoľko vzájomných okruhov. Asi najvýznamnejším je snaha Iránu normalizovať vzťahy s USA. Kazam a Pahlavani (2013, p. 76) a Wagay (2015) tvrdia, že Irán sa snaží využiť dlhodobú tradíciu vzťahov s Indiou, aby sa mu podarilo zmierniť dopad amerických sankcií, resp. využiť Indiu ako sprostredkovateľa v tejto problematike, vzhľadom na jej dobré vzťahy s USA. Calabrese (2002) ako aj Fair (2010) dodávajú, že Irán od roku 2002 sa podieľa spolu s Indiou na riešení niekoľkých regionálnych bezpečnostných výziev, akými sú konflikt v Afganistane, boj proti terorizmu alebo pirátstvu, ktoré je rozšírené v Indickom oceáne. Výsledkom by malo byť zabezpečenie stability v regióne, čo je aj záujmom USA. Prashad (2013) tiež uvádza, že dobré vzťahy s Indiou umožňujú Iránu zmierniť dopad amerických sankcií, zároveň mu zabezpečujú prístup na trhy južnej a juhovýchodnej Ázie. India zas prostredníctvom Iránu získava prístup na Blízky a Stredný východ a k energetickým zdrojom. Roshandel a Sahay (2010) vymedzujú niekoľko dimenzií vzájomnej politickej spolupráce:

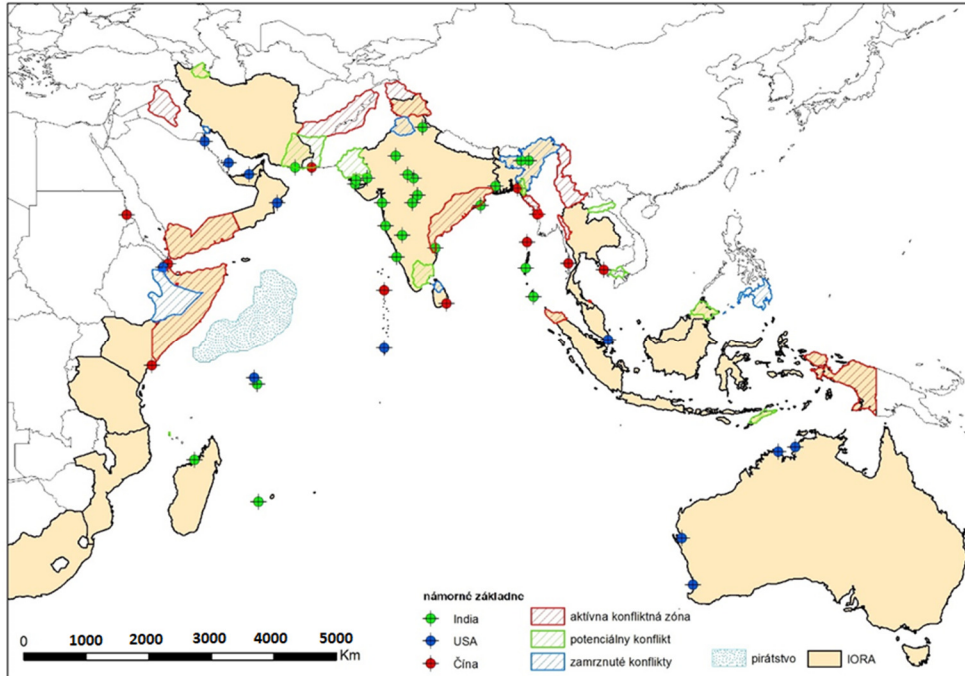
- zabezpečenie energetickej bezpečnosti pre Indiu,
- vzájomná spolupráca na stabilizácii a rekonštrukcii Afganistanu,
- silnejšími vzájomnými vzťahmi znížiť závislosť na vonkajších aktéroch,
- vzájomná spolupráca za účelom prístupu k zdrojom v Strednej Ázii.

Akram (2016) si všima významnú rolu v súperení Indie, Pakistanu a Číny. Ako príklad uvádza otvorenie prístavu Chabahar (v Iráne), v ktorom má India svoju flotilu, ako reakciu na prítomnosť čínskeho námorníctva v pakistanskom prístave Ghwadar. Oba prístavy sa nachádzajú v provincii Balúčistan, ktorá je rozdelená medzi Pakistan a Irán. Akram (2016), Fair (2010), Kiran (2010), Pant (2011), Suresh a Ramesh (2015) sa zmieňujú aj o snahe Indie obkľúčiť a izolovať Pakistan politicky a ekonomicky prostredníctvom Iránu a Afganistanu, s ktorými má tento indický konkurent tiež veľmi napäté vzťahy. Tu je dôležité zmieniť, že aj Irán má napäté vzťahy s Pakistanom, ktorý považuje za štát, ktorý podporuje terorizmus, a tým pádom destabilizuje región. Soltaninejad (2017, p. 131) načrtáva myšlienku, že India sa prostredníctvom partnerstva s Iránom snaží vyvažovať vplyv USA na svoju politiku, ako aj Áziu, čo dokazuje aj údajná snaha indických elit presvedčiť USA, aby zmiernili svoj tlak na Irán. Ashwarya (2017) uvádza aj snahu Iránu oslabiť pozíciu Pakistanu, ktorý podľa neho prenasleduje šiítov a zároveň podporuje teroristické skupiny v regióne, zároveň hovorí o ekonomickej dimenzii spolupráce, keďže vzájomný obchod oboch krajín rastie a prebieha vzájomná výmena poznatkov vo vede a výskume, ako aj spolupráca v oblasti energetiky a nerastného bohatstva. Raja (2006) vníma Irán ako významného partnera pre Indiu pri prenikaní do Strednej Ázie, ako aj pri spolupráci v Afganistane, zo strategického hľadiska tiež hovorí o možnosti dostať sa prostredníctvom Iránu na trhy Blízkeho a Stredného východu, India si svoju pozíciu v Iráne môže upevniť ako partner, ktorý by zmiernoval ekonomické dopady sankcií. Roy (2012) sa taktiež zmieňuje o tzv. indickej snahe obísť Pakistan a dostať sa na trhy Strednej Ázie, ktorú má zabezpečiť pre Indiu Irán.

Z pohľadu Iránu je India tiež významným partnerom. Pur (2009) uvádza, že India môže byť strategickým partnerom pre Irán pri vyjednávaní o sankciách, ktoré boli uvalené voči nemu, zároveň však vníma zlepšujúce sa vzťahy Indie a USA ako prekážku, ktorá môže v budúcnosti ohroziť záujmy Iránu v južnej a juhovýchodnej Ázii, ako aj oslabiť ekonomickú spoluprácu s Indiou, ktorú vníma pre krajinu ako kľúčovú. Sikri (2009) vníma tiež Indiu ako strategického partnera v troch rovinách: zmiernenie dopadov proti-iránskych sankcií, spolupráca v energetike, vede a výskume a zabezpečovanie bezpečnosti v Južnej Ázii a členenie bezpečnostným výzvam, akými sú boj proti terorizmu a pašovaniu drog. Roy (2013) si taktiež všima iránsku snahu prelomiť sankcie, ale zároveň aj rozširovať svoj vplyv do Južnej a Juhovýchodnej Ázie. Okrem bezpečnostnej dimenzie vníma aj tzv. religióznu, ktorá vyplýva z postavenia Iránu ako šiitskej veľmoci, zabezpečiť ochranu šiitskej menšiny žijúcej v Afganistane a Južnej Ázii, ktorá je podľa Iránu prenasledovaná. India je v tomto prípade vnímaná ako krajina, ktorá je z náboženského hľadiska tolerantná. Farzinnia (2008) konštatuje, že Irán by mohol posilniť svoj vplyv v Južnej Ázii ako sprostredkovateľ v diplomatických konfliktoch medzi Čínou a Indiou, Indiu vníma ako kľúčového partnera v boji proti terorizmu v Južnej Ázii a oslabení vplyvu Pakistanu v regióne, ktorý je vnímaný ako sponzor teroristov. Zároveň upozorňuje na spoločné záujmy Indie a Iránu v Afganistane, ktorých cieľom je stabilizácia tejto krajiny. Nasr (2007) analyzuje možnú spoluprácu Iránu pri riešení konfliktov a separatizmu v Južnej Ázii, vzhľadom k tomu, že niektoré konflikty sa priamo (separatizmus v Balúčistane) alebo nepriamo (islamský terorizmus) týkajú aj jeho. Irán by tak mohol posilniť svoj vplyv v regióne a posilniť svoje ekonomické a politické väzby s Indiou.

Soltaninezhad (2017) považuje práve boj proti terorizmu za významné spojivo medzi vzťahmi oboch krajín, ktoré sa geograficky nachádzajú v susedstve hrozby islamského terorizmu, ktorý je podporovaný Pakistanom a ktorý predstavujú niektoré extrémistické hnutia v Afganistane (Taliban, Islamský štát).

Obe krajiny sú aj členom organizácie Indian Ocean Rim Association (IORA), prostredníctvom ktorej sa India snaží rozšíriť svoj mocenský vplyv a zároveň sa snaží tiež presadzovať vyššie uvedené ciele v spolupráci s ostatnými členskými krajinami (obr. 1).



**Obr. 1.** Geopolitický priestor Indického oceánu a Južnej Ázie

Zdroj: Vlastné spracovanie

Medzi oboma krajinami však existujú aj faktory, ktoré môžu vzájomné vzťahy oslabiť alebo dokonca výrazne zhoršiť. Kumaraswamy (2004) vníma ako problematickú spoluprácu Indie a Izraela, ktorý tiež patrí medzi strategických spojencov Indie a je vnímaný aj ako významný faktor vo vzťahoch Indie a Spojených štátov. India aj Izrael sú založené na tzv. náboženskom princípe a rovnako zmýšľajú aj o svojej bezpečnosti, oba štáty sa považujú za obkľúčené svojimi nepriateľmi. Vzhľadom na zamrznuté vzťahy Izraelu s Iránom došlo niekoľkokrát k iránskym protestom proti posilňovaniu indo-izraelských vzťahov. Iránsky veľvyslanec Nabizadeh (2012) tiež kritizoval spoluprácu indických bezpečnostných síl s FBI a Mossadom, čo neprinesie do Južnej Ázie mier, ale len expanziu západného vplyvu. Zároveň podľa neho Irán nepodporuje intervenciu alebo vonkajšiu mediáciu v Kašmíre, ale predovšetkým vôľu obyvateľov, ktorá má byť vyjadrená prostredníctvom referenda, ako aj to, že Irán sa zaujíma o postavenie moslimov v Južnej Ázii.

Ďalším faktorom, na ktorý môžu vzájomné vzťahy naraziť, je otázka Balúčistanu, územia rozkladajúceho sa na hranici medzi Iránom a Pakistanom, ktorého obyvateľstvo sa snaží vytvoriť nezávislý štát. India tieto snahy čiastočne podporuje, aby oslabil Pakistan, kým ten spolu s Iránom chce stabilizovať situáciu v regióne a znížiť v ňom napätie, čo môže zblížiť obe krajiny a vzdialiť Irán od Indie.

Politické vzťahy medzi Indiou a Iránom môžeme hodnotiť ako vzťahy na vynikajúcej úrovni, pozostávajúce z viacerých dimenzií, v ktorých sa obe krajiny dopĺňajú. Existujú však aj faktory, ktoré ich môžu oslabovať. Možno skonštatovať, že indo-iránskym vzťahom (aj napriek prevažujúcim pozitívam pre obe krajiny) chýba akási dlhodobá tradícia, keďže vzájomné vzťahy boli nadviazané až v roku 1950 a vzhľadom na medzinárodnú situáciu sa začali intenzívnejšie rozvíjať až na začiatku 90. rokov. Vytvorenie politického bloku medzi oboma krajinami sa tiež nejaví ako možné, vzhľadom na vzťahy medzi Indiou a Pakistanom, ktorý obe krajiny oddeľuje, a taktiež aj na situáciu v Kašmíre, v ktorom stále platí status quo, teda nie je

možné ani spojenie Indie a Iránu prostredníctvom Afganistanu. Jediný kontakt tak zostane prostredníctvom Indického oceánu. Druhým faktorom je tiež vplyv Číny, ktorá by mohla vniť blok medzi Indiou a Iránom ako snahu oslabiť jej záujmy v Južnej a Strednej Ázii, čo by pravdepodobne len posilňovalo napätie v regióne, vzhľadom na to, že medzi Indiou a Čínou stále nie sú vyriešené územné spory. Možno predpokladať, že indo-iránske vzťahy z politického hľadiska budú napredovať, posilní sa spolupráca v oblasti vedy a výskumu, v oblasti energetiky, vzhľadom na nedostatok energetických zdrojov v Indii, ako aj spolupráca pri presadzovaní vzájomných záujmov v Afganistane a Strednej Ázii, k výraznému prepojeniu oboch krajín však nedôjde. Práve naopak, konflikt v Kašmíre môže vyvíjanie vzájomných vzťahov spomaliť, resp. zmraziť.

### **Kultúrno-historická dimenzia vzťahov medzi Indiou a Iránom**

Z kultúrno-historického hľadiska majú indo-iránske, resp. indo-perzské vzťahy bohatý historický vývoj, čo si všimli aj viacerí indickí predstavitelia. Nehru (2004, p. 243) vo svojej publikácii *Discovery of India* napísal, že „mnoho ľudí a rás prišlo do kontaktu s Indiou a ovplyvnili život a kultúru v Indii, najstarší z nich a zároveň najvýznamnejší boli Iránci“. Sastri (1943) tiež považuje perzský vplyv za kľúčový pri indickom historickom a kultúrnom vývoji, Irán (v tom čase ešte Perzia) považuje za významného budúceho regionálneho partnera, s ktorého spoluprácou sa India môže stať regionálnou veľmocou. Curzon (1909) tiež vnímal perzský vplyv v Indii, obával sa Perzie ako faktoru, ktorý by mohol ohroziť britské záujmy v Indii, preto podľa neho mala brániť rozširovaniu sa perzského vplyvu v regióne. Pal (1916), ktorý rozdelil svet na štyri civilizácie (západnú, panislamskú, panmongolskú a hinduistickú), vníma v rámci islamskej špecifický ostrov, ním myslí perzský okruh, ktorý považuje za zdroj kultúry a tiež si všíma vplyv tejto kultúry na historický vývoj v Indii. Pannikar (1945) považuje Irán za potenciálneho spojenca pre Indiu v priestore Indického oceánu, vzhľadom na podobný kultúrny a historický vývoj, ktorý bol mnohokrát prepojený. Spojenectvo s Iránom by mohlo podľa neho zabezpečiť dominanciu Indie v priestore Indického oceánu, ktorú považuje za kľúčovú pre mocenský rast Indie a bezpečnosť v regióne.

Kultúrno-historické vzťahy medzi Indiou a Iránom môžeme datovať už do obdobia Véd a Avesty, cez vládu Achajmenovcov a Partov, ale výraznú stopu zanechali predovšetkým vzťahy počas vlády Sasánovcov. Mohammadi (2007) uvádza niekoľko determinantov, ktoré tento vzájomný vývoj ovplyvnili:

- geografická blízkosť,
- vzájomný obchod už vo védskom období,
- Avesta a sanskrít majú podobnú základnú slovnú zásobu a gramatiku (*Hapta Hendu/Sapta Hindu*),
- preloženie indickej Panchatantry (indické príbehy o charaktere života s poučným charakterom) do pahlavštiny (*Kalila va Demna*),
- achajmenovské vzťahy s Indiou, časť achajmenovskej kráľovskej rodiny a šľachty ušla po dobytí Perzskej ríše Alexandrom do Indie,
- sasánovský vplyv v západnej Indii,
- sasánovská ríša pôsobila ako sprostredkovateľ medzi Indiou a krajinami dnešného Blízkeho východu,
- náboženský synkretizmus, rozširovanie budhizmu do Perzie a zoroastrizmu, manicheizmu a kresťanstva (nestoriánskeho) do Indie,
- po nástupe islamu mnoho Peržanov ušlo do Indie, kde našlo azyl (Pársovia).

Podľa Strnada (2003) aj po nástupe islamu sa perzský vplyv nestratil, bol prevzatý neskôr Arabmi a inými moslimskými vládcami v Indii a perzská dvorná etiketa a kultúra sa začala presadzovať na územiach ovládanými moslimskými vládcami Indie, významných úspech perzská kultúra zaznamenala počas vlády Mughalov. Nafisi (1949) tiež uvádza, že počas vlády

Mughalov, ako aj po nej, sa v časti Indie udržiaval perzský vplyv. Aj v moslimskom období Perzia slúžila ako azyl pre Indov (napr. Humayun, ktorý sa po porážke uchýlil do Perzie), resp. pre indických moslimov, ktorí unikali pred rozširovaním britského vplyvu. Kultúrne a historické väzby medzi Indiou a perzským priestorom považuje za silné a vzhľadom na indickú nezávislosť predpokladá ich znovuoobnovenie a prudký rozvoj. Benarji (1990) považuje bohaté kultúrno-historické väzby medzi Indiou a perzským priestorom za významné, mali by sa podľa neho preniesť aj do politickej roviny, kde by tvorili významný základ pre jej rozvoj. Irán na základe toho vníma ako kľúčového partnera, ale všima si aj rozdiely medzi oboma krajinami. Aj v správe ministerstva zahraničných vecí Indie (2012) sa spomínajú kultúrne a historické podobnosti medzi Indiou a Iránom ako základ budovania vzájomných vzťahov. V minulosti aj indická vládnuca elita používala perzský jazyk.

Iránski nacionalisti sa zase chceli inšpirovať indickými jazykmi pri svojej snahe nahradiť arabské výpožičky v kultúre a jazyku. Kia (1998) uvádza prácu Dasatir, ktorú napísal Azar Keyvan, jej cieľom bolo znovuzavedenie slov, ktoré sa používali v minulosti, a na ktoré sa zabudlo. Nové slová odvodzoval z indických jazykov (chahna – chahidan). Touto prácou sa inšpiroval aj princ Jalal Mirza, ktorý napísal dielo Name-ye Husrevan, pri ktorého písaní použil práve spomínanú prácu. V úvode konštatuje, že arabský vplyv v Perzii všetko zničil, a preto ho treba nahradiť predislamskou perzskou tradíciou.

Tu treba skonštatovať, že podobné snahy prevažovali aj v modernej dobe, napr. za vlády Šáha Pahlavího, ktorý zmenil meno štátu Perzia na Irán (Árijský), čím chcel nadviazať na túto tradíciu a úplne vytlačiť islam (o čom svedčili jeho sekularizačné opatrenia). Jeho vzťahy s Indiou však boli vlažné vzhľadom na odlišnú politickú orientáciu oboch krajín. Po islamskej revolúcii tento smer z oficiálneho politického diskurzu Iránu vypadol, resp. začal sa spájať s tým islamským.

Možno skonštatovať, že indo-perzské vzťahy v kultúrno-historickej rovine majú silnú tradíciu, ktorú možno datovať už do doby antiky, dochádzalo ku vzájomnej kultúrnej výmene a medzi oboma krajinami sa vytvorila silná kultúrna väzba. Tieto vzťahy pokračovali aj v období islamskej nadvlády v Iráne a Indii, kedy sa perzský vplyv začal udomáčňovať na panovníckych dvoroch v Indii, k jeho oslabovaniu začalo dochádzať až po presadzovaní Britov v Indii a nástupom Britského impéria. Avšak vzájomné väzby pretrvali a vytvorili silný základ pre budovanie moderných vzťahov medzi Indiou a Iránom už aj v politickej rovine. Práve tieto kultúrne a historické väzby by mohli obom krajinám pomôcť prekonať odlišnosti, ktoré vznikajú medzi nimi v politickej sfére.

## Záver

Vzťahy medzi Indiou a Iránom (Perziou) majú z kultúrno-historického hľadiska dlhodobú tradíciu. Čo sa týka politických vzťahov, majú prudko rozvíjajúci sa charakter a nadobúdajú výraznú dynamiku a potenciál. Otázkou však je, či by dokázali tieto dve krajiny vytvoriť integračné zoskupenie, ktoré by dokázalo ovplyvňovať geopolitické dianie v celej Ázii a konkurovať iným integračným zoskupeniam. Krugman (1992) uvádza, že pre integráciu jednotlivých aktérov je dôležitá liberalizácia (bezbariérový pohyb prostriedkov a zdrojov), rozvoj (investície a kapitál) a koordinácia vzájomnej politiky. Pant (2011) hovorí o vzájomných obchodných a politických vzťahoch, avšak dodáva, že významný vplyv v Iráne má aj Čína (najviac iránskeho vývozu a dovozu pochádza práve z Číny (15,4 mld. USD), India (5,66 mld. USD) zostáva len druhým najvýznamnejším obchodným partnerom (OEC 2017). Čína v čase sankcií bola najvýznamnejším obchodným partnerom Iránu, zároveň je najvýznamnejším ekonomickým a politickým partnerom Pakistanu, ktorý sa časom dostal do politickej izolácie v rámci regiónu. Čína sa tiež snaží získať dominanciu v južnej a strednej Ázii, preto by prípadný nový geopolitický blok vyvolal jej tvrdú reakciu. Akram (2016), Wagay (2015) a Ashwarya (2017) konštatujú, že medzi oboma krajinami sú vynikajúce ekonomické a obchodné vzťahy, zároveň však uvádzajú, že India spolu s USA hlasovala za sankcie proti Iránu za jeho jadrový program,



čo u niektorých iránskych predstaviteľov vyvolalo pocit, že India je servilná voči politike USA a nie je dôveryhodný partner. Podobne je kritizovaný aj vzťah s Izraelom, ktorý je pre Indiu výrazne špecifický vzhľadom na určité faktory, kým Irán má s ním nepriateľské vzťahy a medzi oboma krajinami dochádza k ostrým diplomatickým prestrelkám. Do hry vstupujú aj indočínske vzťahy, ktoré sú výrazne komplikované a medzi oboma krajinami došlo aj k vojne v roku 1962, pri ktorej India stratila územie Aksai Chinu a od tej doby dochádza na vzájomných hraniciach k častým incidentom. India sa obáva konfliktu s Čínou, preto potrebuje spoľahlivejších spojencov, ktorými USA a Izrael, na rozdiel od Iránu (ktorý počas sankcií bol závislý od obchodu s Čínou) sú. Dôležité je tiež dodať, že pohľad Indie a Iránu sa výrazne líši aj v riešení otázky konfliktu Kašmíru, kde podľa iránskeho veľvyslanca v Indii Nabizadeha (2012) je predovšetkým dôležitý záujem ľudí, ktorí majú rozhodnúť v referende, kým India považuje Kašmír za svoju neoddeliteľnú súčasť. Zároveň, pre Irán je podľa neho dôležité postavenie moslimov (aj tých sunnitských) v Indii, kým India v niektorých oblastiach ich práva porušuje. Ďalšou bariérou pre prípadnú spoluprácu sú vzťahy oboch krajín s Pakistanom, ktorý susedí s oboma krajinami a mohol by byť prekážkou pre prípadné hlbšie integračné snahy a spoluprácu.

Maini (2005) uvádza, že pre politickú integráciu dvoch alebo viacerých aktérov je aj nutnosť homogenity inštitúcií, harmonizácia noriem, ako aj podobnosť režimov. Kým India je demokratická krajina, Irán je autokratická teokracia, čo znamená, že prípadné politické integračné zoskupenie by fungovalo neefektívne. Podľa Mainiho (2005) sú v južnej Ázii možné len dva typy integrácie – funkcionálna a rozvojová. V oboch prípadoch by však išlo o integráciu predovšetkým v ekonomickej a rozvojovej sfére. Prípadným prínosom by mohla byť spolupráca v oblasti kultúrno-historického dedičstva, avšak táto téma je zatiaľ vo vzťahoch oboch krajín obsiahnutá len čiastočne a je viac-menej ignorovaná.

Prípadný blok medzi oboma krajinami by bol len účelovým spojenectvom, ktorého cieľom by bolo odstránenie regionálnych problémov (terorizmus, pašovanie drog), resp. vyvažovanie dôsledkov vzťahov s veľmocami. Časom by sa však prejavili vzájomné rozdiely, ktoré by spôsobili zhoršenie vzťahov, preto je pre obidve krajiny lepšie udržiavať vzťahy na terajšej úrovni, kedy nedochádza ku kolíziám záujmov jednotlivých krajín.

V článku sa nám podarilo predstaviť čitateľovi málo známu tému, ktorá nie je v stredo- európskej geografii dostatočne preskúmaná a zhodnotili sme jednotlivé aspekty vzťahov dvoch krajín, ktorých vzájomné vzťahy môžu ovplyvniť celosvetový geopolitický vývoj.

## Literatúra

- ABRAHAMIAN, E. (1982): *Iran between Two Revolutions*. Princeton (Princeton University Press).
- AJID, M., SISKHT, Y. (2012): *Foreign policy of Iran with India since 1990*. Mysore (University of Mysore).
- AKRAM, S. (2016): *Growing Indo-Iranian-Afghan nexus*. New Delhi (Institute of Strategic Studies).
- ALAM, S. (2004): Iran-Pakistan Relations: Political and Strategic Dimensions. *Strategic Analyses*, 28 (4), 526-545. DOI: <https://doi.org/10.1080/09700160408450157>.
- ASHWARYA, S. (2017): *India-Iran relations: progress, problems and prospects*. New York (Routledge).
- BENARJI, R. D. (1990): *Pre-history, ancient and hindu India*. Tehran (Hekmat).
- BERKOFKY, A. (2005): *Comparing EU and Asian Integration Processes: The EU a role model for Asia?* Brusel (European Policy Centre).
- BROOKS, S., WOHLFORTH, W. (2005): Hard times for soft balancing. *International Security*, 30(1), 72-108. DOI: <https://doi.org/10.1162/0162288054894634>.

- CALABRESE, J. (2002): Indo-Iranian relations in transition. *Journal of South Asia and Middle Eastern Studies*, 25(3), 60-82.
- CURZON, G. N. (1909): *The place of India in the Empire*. London (John Murray).
- FAIR, CH. C. (2010): Indo-Iranian relations, what prospects for transformations? In Ganguly, S. *India's foreign policy, Retrospect and Prospect*. Oxford (Oxford University Press), pp. 132-154.
- FARZINNIA, Z. (2008): *Mosallas Asiayi: Ćin, Hend va Pakistan*. Tehran (Daftar motale' at siyasi va beinu mellali).
- FATHIPOUR, G., GHAHREMANLOU, A. (2014): Economical-regional integration: An overview on Iran-India trade relations. *Social and behavioral sciences*, 157(1), 155-164.
- FAZELI, N. (2006): *Politics of Culture in Iran*. London (Routledge).
- GANAI, M., PANDEY, A. (2016): A case of India and Iran, Political relationship since Gulf war to 2001. *International Journal of Political Science and Development*, 4(5), 146-149.
- HATHAWAY, R. (2004): *The 'strategic partnership' between India and Iran*. Asia Program Special Report. Retrieved 15 June 2016.
- CHERIAN, J. (2003): An entente with Iran. *Frontline*, 20(3), 1-14.
- KAZAM, M., PAHLAVANI, M. (2013): Džaigáh (Džumuhuriye e Islami e Iran) dar ravabet e Hend va Eyalat Motahide ye Amrika. *Pežuhešnnáme Irani dar Siyasat beinu Mellali*. 1(1), 68-93.
- KHER, P. (2012): *Political economy of regional integration in South Asia*. UNCTAD.
- KIA, M. (1998): Persian Nationalism and the Campaign for Language Purification. *Middle Eastern Studies*, 34, 9-36. DOI: <https://doi.org/10.1080/00263209808701220>.
- KIRAN, A. (2010): Indo-iranian nexus in Central Asia: Options for Pakistan. *ISSRA Papers*, Institute for strategic studies, research and analyses, 17-36.
- KRUGMAN, P. (1992): *Geography and trade*. Cambridge (MIT Press).
- KUMARASWAMY, P., R. (2004): Indo-Iranian Ties: The Israeli Dimension. *Asia Program Special Report*, pp. 27- 31.
- MAINI, T. (2005): Southasian economic integration and the role of indian Punjab. *Peace and democracy in South Asia*, 1(2), 100-114.
- MILLER, D. (1997): *On Nationality*. New York (Oxford University Press).
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS 2012: *Indian-Iran relations*. New Delhi (Ministry of Foreign Affairs).
- MOHAMMADI, H. (2007): *Indo-Iranian relationship with special reference to Sassanid era (c. 336 A.D. – 646 A.D.)*. Pune (University of Pune).
- NABIZADEH, S. M. (2012): *India- Iran relations, past, present and future*. New Delhi (Institute of Peace and Conflict Studies).
- NAFISI, S. (1949): *The Indo-iranian relations*, New Delhi.
- NASR, V. (2007): Islamic extremism and regional conflict in South Asia, In Hussain, I. *Pakistan's Relation with Azad Kashmir and the Impact on Indo-Pakistan Relations*. Stanford (Stanford University), pp. 19-36.
- NEHRU, J. (2004): *The Discovery of India*. London (Penguin).
- OEC (2017): Trade balance of Iran. *Official website of OEC* [cit. 2018-3-20]. Retrieved from: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/irn/>.
- OGDEN, CH. (2014): *Indian Foreign Policy*. Cambridge (Polity).
- PAL, B. CH. (1916): *Nationality and Empire*. Kalkata (Thacker, Spink and co.).
- PANIKKAR, P. M. (1945): *India and the Indian Ocean: An Essay on the Influence of Sea Power on Indian History*. New York (The Macmillan Company).
- PANT, H. V. (2011): India's relations with Iran: Much ado about nothing. *Washington Quarterly*, 34(1), 61-74.

- PAPE, R. (2005). Soft balancing against the United States. *International Security*, 30(1), 7-45.
- PRASHAD, V. (2013): *India's Iran Policy: Between US primacy and regionalism*. Beirut (American University of Beirut).
- PUR, S. (2009): Ta'dol sakht: Siyasat e Amrika dar šebh qare Hend. *Hamshahri Diplomatik*, 3(2), 17- 28.
- RAJA, M. (2006): India and the balance of power. *Foreign Affairs*, 85(4), 17-32.
- RANGARAJAN, L. N. (1992): *Kautiliya – Arthashastra*. London (Penguin Books).
- ROSHANDEL, J., SAHAY, A. (2010): The Iran–Pakistan–India Natural Gas Pipeline: Implications and Challenges for Regional Security. *Strategic Analyses*, 34(1), 74-92.
- ROY, M. S. (2013): *India and Iran: Sustaining the momentum*. New Delhi (Institute of Defence Analyses).
- ROY, M. S. (2012): Iran: India's gateway to Central Asia. *Strategic Analyses*, 36, 957-975.
- SALLY, R. (2010): *Regional economic integration in Asia: The track record and prospects*. Brussels (Ecipe).
- SASTRI, S. (1943): *Geopolitics of India and Greater India*. Bangalore (Madhu's printers and publishers).
- SIKRI, R. (2009): *Ravabet e Iran va Hend*. Tehran (Daneškade ye Motale'at e Jahan e Dane-shgah e Tehran).
- SOLTANINEZHAD, M. (2017): Ravabet Iran va Hend: Tahlili bar mošarekat e istratēžik na-tamam. *Fasalname ye ravabet charidži*, 8(2), 115-141.
- STRNAD, J. et al. (2003): *Dějiny Indie*. Praha (Nakladatelství Lidové noviny).
- SURESH, V., RAMESH, K. (2015): India-Iran Relations: Prospects and Challenges. *African Journal of Political Science and International Relations*, 9, 379-385. DOI: <https://doi.org/10.5897/AJPSIR2015.0810>.
- WAGAY, S. A. (2015): Indo-iranian relations in the post cold war era. *International Research Journal of Social Sciences*, 49-51.
- WALTZ, K. (1979): *Theory of International Relations*. New York (Random House).
- WHITAKER, B. (2010). Soft balancing among weak states? Evidence from Africa. *International Affairs*, 86(5), 1109–1127.
- YESILTAS, M. (2009). Soft balancing in Turkish foreign policy: The case of the 2003 Iraq war. Perceptions. *Journal of International Affairs*, 25–51.

***Príspevok bol vytvorený s podporou projektu Internej grantovej agentúry Ostravskej univerzity Priority indickej geopolitiky v 21. storočí (č. SGS07/PřF/2016).***

---

***Adresy autorov***

Mgr. Luboš Křížan  
Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoja  
Prírodovedecká fakulta, Ostravská univerzita  
Chittussiho 10, Ostrava  
Česko  
[lkrizan430@gmail.com](mailto:lkrizan430@gmail.com)

Prof. RNDr. Vladimír Baar, CSc.  
Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoja  
Prírodovedecká fakulta, Ostravská univerzita  
Chittussiho 10, Ostrava  
Česko  
[vladimir.baar@osu.cz](mailto:vladimir.baar@osu.cz)